

Mijnheer de voorzitter, geachte aanwezigen,

Het is zowel met overtuiging als met aarzeling, dat ik de uitnodiging aanvaard heb om hier vanmiddag als voorzitter van de Protestantse Raad voor Kerk en Israël te komen spreken over het thema dat u aangereikt hebt: "Reactie van de Prot. Raad voor Israël: de rol van de PKN".

Mijn aarzeling hangt samen met de gepolariseerde sfeer rondom het Kairos-document en de brief die het Moderamen van de Protestantse Kerk in Nederland naar aanleiding van het Kairos-document aan de Israëlische regering gestuurd heeft. Op 22 december jl. sprak ik op persoonlijke titel in de Dom, bij de presentatie van het Kairos-document. Bij die gelegenheid heb ik gepleit voor het gaan van nieuwe wegen, ook theologisch, om weg te geraken uit de apologetische sfeer waarin de (binnenkerkelijke) discussies plaatsvinden tussen hen die hun vertrekpunt bij het Palestijnse volk nemen en hen die hun vertrekpunt bij het volk Israël nemen. Want de negativiteit waarmee die discussies geladen zijn, gaat zowel ten koste van Palestijnen als ten koste van Israëli's.

Mijn overtuiging om hier vanmiddag te spreken is gemotiveerd door mijn zoeken van een positieve opening en een nieuwe theologische invalshoek. Ik hoop op die manier bij te dragen aan het afbreken van negativiteit in beeldvorming en aan het opbouwen van een open sfeer voor theologische bezinning. Zò wil ik met u deze middag ingaan. Daarbij is mij terdege duidelijk dat deze middag ingegeven is door grote bezorgdheid en niet door de behoefte aan polarisatie. Scherp als de kritiek deze middag ook kan zijn, ik leg deze uit als ingegeven door grote bezorgdheid. Toch hoop ik dat deze middag, die in het teken staat van "reactie geven" ook leidt tot een antwoord op de vraag "hoe verder te gaan, vanuit deze nieuw ontstane situatie?"

Wat is in dit verband de positie van de Protestantse Raad voor Kerk en Israël? Ik wil daar om te beginnen twee dingen over zeggen. Allereerst de formele positie: de Protestantse Raad voor Kerk en Israël is een intern kerkelijk adviesorgaan. De Raad is niet woordvoerder voor de kerk. Regelmatig krijgen wij de vraag: waarom laten jullie niet meer van je horen in het publieke debat? Telkens leg ik dan uit: de woordvoering op deze thematiek berust bij het Moderamen, niet bij de Raad. De Raad is primair een intern adviesorgaan voor de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk en in het verlengde daarvan voor de Synode. Wij doen dus wel van ons horen, maar intern; gevraagd en ongevraagd geven wij advies naar aanleiding van gebeurtenissen. Binnen de structuur van de Protestantse Kerk in Nederland is de Raad een advies- en klankbordorgaan, nogmaals: intern kerkelijk; wij doen geen woordvoering.

Een tweede punt over de positie van de Raad is de correcte naam van de Raad. Ik zal u uitleggen dat de naam niet alleen om formele redenen correct gebruikt dient te worden, maar ook vanwege theologisch inhoudelijke achtergronden. Anders dan op de uitnodiging voor deze studiemiddag staat, zijn wij de Protestantse Raad voor Kerk en Israël. De primaire insteek voor ons vrijwilligerswerk als Raad is die van het gestalte geven aan de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël (zoals in de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland verwoord is). Maar wij zijn Raad voor "Kerk" en Israël. In het woord "Kerk" klinkt voor ons de oecumenische verbondenheid met de Palestijnse christenen mee. De aanduiding als Raad "voor" Israël wekt ten onrechte de indruk van een politieke voorkeur, of kan op zijn minst een misverstand daarover

oproepen. Wij zijn Raad voor Kerk en Israël en hopen daarin overbruggend te kunnen werken, vanuit onze positie als intern kerkelijk adviesorgaan.

Dit gezegd hebbend, kom ik nu tot een nadere bespreking van de actuele situatie. Als Raad hebben wij ons herkend in de grote verontrusting over het Kairos-document en de verontrusting over de brief van het Moderamen aan de Israëlische regering. De verontrusting die wij hebben waargenomen en waarin wij ons herkenden hebben wij voorgelegd aan het Moderamen. Ook waren wij als toehoorders / waarnemers bij het gesprek van het Moderamen met het Centraal Joods Overleg, waarin de brief van het Moderamen ook aan de orde kwam. Inmiddels hebben wij recent (op 13 april jl.) ook als Raad een gesprek met het Moderamen gehad naar aanleiding van een brief waarin wij onze verontrusting hebben verwoord.

In dat gesprek heeft het Moderamen aangegeven eraan te hechten dat enkele punten duidelijk zijn - en men zou het op prijs stellen als ik die ook in een ontmoeting als deze zou noemen. Het lijkt me fair dat ik dit hierbij doe, zodat u dat kunt meenemen in uw overwegingen van deze middag.

- Allereerst: dat het Moderamen een eigen verantwoordelijkheid heeft in deze en dat het onterecht zou zijn als anderen daar ons als Raad op zouden aanspreken; we hebben een onderscheiden positie in deze.

- Wat het Moderamen betreft - wij hebben daar expliciet naar gevraagd - is er geen sprake van een koerswijziging inzake de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël; in die onopgeefbare verbondenheid is vanuit het Joodse zelfverstaan mede de staat Israël begrepen.

- Het Moderamen is verder van mening geheel in lijn met de IP-nota te hebben gehandeld, ook bij het doen uitgaan van de brief aan de Israëlische regering. Deze brief was ingegeven door de roep om gerechtigheid zoals die vanuit het Kairos-document voor het Moderamen sprak.

- Het Moderamen heeft de roep om gerechtigheid positief willen vertalen en daarom ervan afgezien de oproep tot boycot van bepaalde Israëlische producten te ondersteunen, maar men heeft wel een brief aan de Israëlische regering willen sturen.

- Tenslotte heeft het Moderamen er ons nogmaals op gewezen, dat men het Kairos-document niet heeft "omarmd" (zoals telkens opnieuw ten onrechte gesteld wordt): het Moderamen beschouwt het in ontvangst nemen van het Kairos-document niet als "omarmen" ervan.

Tot zover de reactie van het Moderamen op onze verontrusting. U herkent daarin in grote lijnen wat het Moderamen ook gesteld heeft in de verklaring die op 10 maart werd uitgegeven als nadere toelichting bij de brief aan de Israëlische regering.

Veel zal ervan afhangen, of het Moderamen actief zal ingaan op ons advies om hoge prioriteit te geven aan de theologische bezinning, om vanuit het belijden van de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël ook de gespannen relatie tussen de staat Israël en het Palestijnse volk te doordenken. Ook in het gesprek met het Centraal Joods Overleg is het Moderamen hierop gewezen; mogelijk kan dhr. Ruben Vis daar later nog iets over zeggen. Verder hebben wij ervoor gepleit hernieuwd aandacht te geven aan de joodse wortels van het christendom; het besef van die verworteling kan eraan bijdragen antisemitisme tegen te gaan. In beginsel heeft het Moderamen positief gereageerd op deze inbreng onzerzijds.

Hoe verhoudt zich deze theologische bezinning tot het Kairos-document en de Nederlandse protestants-kerkelijke situatie? Onder verwijzing naar mijn lezing op 22 december jl. in de Dom wil ik daar deze middag het volgende over zeggen. Ik beperk mij daarbij tot twee theologische aspecten, die overigens alles met de concrete realiteit van de relatie tussen de Israëlische en Palestijnse bevolking te maken hebben. Ook realiseer ik mij, dat het een investering in onderling vertrouwen van de betrokkenen vraagt om de theologische bezinning verder te brengen. Ik noem u twee aspecten waarop mijns inziens verdere reflectie behulpzaam kan zijn.

Als eerste noem ik het punt van de "theologie van het land" zoals in het Kairos-document verwoord wordt. Ik herken het bezwaar in het Kairos-document tegen historisch-theologisch gelegitimeerde landclaims. Vanuit het Oude Testament gezien is het land "land der belofte": het is erfdeel, het is gegeven, geen "bezit". Het land is van God: een concreet stuk aarde, waarop God zijn volk wilde zegenen en tot zegen wilde doen zijn: land der belofte. Als zodanig staat de gave van het land en het bewonen van het land door het volk Israël (vanuit de bijbel gezien) in een toekomstperspectief: het staat niet op zichzelf, maar het heeft een doel. In dit opzicht herken ik mij in wat in het Kairos-document gesteld wordt over de "roeping" van het land; het land komt niet tot zijn recht als er onrecht op gepleegd wordt. (En dat geldt wat de schrijvers van het Kairos-document betreft ook voor onrecht dat van Palestijnse zijde gepleegd wordt jegens Israëli's).

En toch verschil ik van inzicht met de schrijvers van het Kairos-document op het punt van hun theologie van het land. Anders dan zij doen, verbind ik zelf de gave van het land uitdrukkelijk aan het volk Israël. Maar ik verbind daar ook de universele strekking van het verbond van God met Abraham aan: Gods zegen aan Israël beoogt ook de andere volkeren. In die zin kan het land ook nu niet geclaimd worden als "bezit" waar men met een beroep op Oudtestamentische beloften "historische rechten" op zou kunnen doen gelden. Het is en blijft land der belofte en de gave ervan staat in een eschatologisch perspectief. In dat eschatologische perspectief komt ook dit concrete deel van de aarde (dit land) tot zijn recht als land van vrede en gerechtigheid, waarin alle vijandschap verdwenen zal zijn. Maar in datzelfde eschatologische perspectief blijft het volk Israël als volk van God een eigen plaats houden, ook fysiek-concreet. Het meest pregnant komt dat voor mij tot uitdrukking in het visioen van het Nieuwe Jeruzalem, in het bijbelboek Openbaring (hoofdstuk 21): op de poorten waardoor de volkeren komen, staan de namen van de twaalf stammen van Israël. Via Israël, dankzij de relatie van God met Israël, komen de volkeren tot hun bestemming. En zo komt ook het volk Israël tot zijn bestemming. Maar een eigen plaats voor Israël ontbreekt in de theologie van het land zoals ik die in het Kairos-document verwoord zie.

Een tweede aspect waar ik op wil wijzen is dat van de christologie in het Kairos-document. Hierin zie ik een sterke nadruk op de universele betekenis van de komst van Christus voor de mensheid als geheel zònder verbinding naar de betekenis van de historische achtergrond van de komst van Jezus. De historische achtergrond en context van de komst van Jezus was die van het volk Israël, gedeeltelijk wonend in het toenmalige land en voor verreweg het grootste deel wonend in de diaspora, sinds de Assyrische en Babylonische ballingschappen. Wanneer ik het Nieuwe Testament goed versta, dan beoogde de komst van Jezus primair tot heil en zegen van het volk Israël te zijn - ook in de diaspora. Ik versta de komst van Jezus in directe samenhang met de

eeuwige verbondsrelatie van God met het volk Israël. "De genadegaven en roeping Gods zijn onberouwelijk", schrijft Paulus in de brief aan de Romeinen (11:29). Ook de zendingsopdracht van Jezus aan zijn leerlingen zie ik in dit licht: hij stuurt hen de wereld in om Israël in de diaspora te bereiken. En in die beweging naar Israël onder de volkeren delen alle andere volkeren mee. Dat is dus dankzij de blijvende relatie van God met Israël. Tegen die achtergrond hoor ik hoe Paulus in Romeinen 15:10 verwijst naar Deuteronomium 32:43, als hij zegt: "Verheugt u, heidenen, met zijn volk". Zonder Israël zal die blijdschap nooit volkomen zijn. Maar in het Kairos-document mis ik het besef van die verbondenheid met het volk Israël - christologisch verankerd.

Ik kom tot mijn afronding en daarmee kom ik ook terug bij de situatie van het moment, zoals die vanmiddag uw aandacht heeft. Zowel in het eschatologische perspectief als in de christologie zie ik aanknopingspunten voor een beter verstaan tussen degenen die hun vertrekpunt bij het Palestijnse volk nemen en degenen die hun vertrekpunt bij het volk Israël nemen. Het eschatologische perspectief (van het land der belofte waar alle vijandschap weg is) vraagt om een ethische vertaling, ook naar de gespannen relatie tussen de Israëlische en Palestijnse bevolking. Politiek gezien gaat het dan inderdaad om de vragen naar recht en onrecht in een perspectief van verzoening. Het christologische perspectief vraagt om een nieuwe doordinking van de relatie tussen Israël en de volkeren, met oog voor het eigen karakter van de relatie van God met Israël als volk en de beoogde zegen daarvan voor alle andere volkeren. Daarmee ben ik tegelijkertijd terug bij de Nederlandse protestantse theologie en de urgentie van de theologische bezinning. Te lang is gewerkt met eerder gegeven antwoorden op vragen die speelden. Maar de vragen van nu vragen om nieuwe antwoorden. Mogelijk kan er mede vanuit de bezinning van deze middag een stimulans uitgaan naar de Protestantse Kerk in Nederland om op theologisch-kerkelijk terrein een rol van betekenis te vervullen die in lijn is met haar voorgeschiedenis van verbondenheid met het volk Israël. Moge het zijn: geleid door Geest van God, die een onderpand is van zijn beloften.

Ik dank u voor uw aandacht.

dr. A.H. Drost,
voorzitter van de Protestantse Raad voor Kerk en Israël.